

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ NHUNG

PHONG CÁCH THƠ NGUYỄN KHOA ĐIỀM

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam
Mã số: 60 22 34

LUẬN VĂN THẠC SĨ VĂN HỌC

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. VŨ TUẤN ANH

THÁI NGUYÊN – 2009

MỤC LỤC

PHẦN MỞ ĐẦU

	Trang
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề	3
3. Phương pháp nghiên cứu	8
4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	8
5. Nhiệm vụ nghiên cứu.....	8
6. Đóng góp của luận văn	9
7. Kết cấu của luận văn	10

PHẦN NỘI DUNG

Chương I

THƠ CHỐNG MỸ VÀ SỰ XUẤT HIỆN PHONG CÁCH THƠ NGUYỄN KHOA ĐIỀM

1. Phong cách nghệ thuật thơ.....	11
1.1 Khái niệm phong cách.....	11
1.2 Phong cách thời đại và phong cách cá nhân.....	14
1.3 Nghiên cứu phong cách một nhà thơ.....	15
2. Nguyễn Khoa Điềm - Một phong cách thơ đặc sắc của thơ trẻ chống Mỹ.....	17
2.1 Nền thơ chống Mỹ.....	17
2.2 Nguyễn Khoa Điềm và những chặng đường sáng tạo.	19
2.2.1 Con người – Quê hương – Gia đình.....	19
2.2.2 Những chặng đường sáng tạo.....	22
2.2.2.1 Sự ra đời của Đất ngoại ô và Mặt đường khát vọng trên chiến trường Bình Trị Thiên....	22
2.2.2.2 Ngôi nhà có ngọn lửa ấm, Cõi lặng - Thơ viết trong cuộc sống hoà bình.....	24

Chương II

TỪ CẢM HỨNG THỜI ĐẠI ĐẾN PHONG CÁCH CÁ NHÂN NGUYỄN KHOA ĐIỀM

1. Cảm xúc lớn về Nhân dân, Đất nước.	27
1.1 Cảm xúc về Đất nước nhìn từ góc độ lịch sử - văn hóa.....	28
1.2 Cảm xúc về Đất nước từ góc độ trải nghiệm cá nhân.	38
2. Nguyễn Khoa Điềm - tiếng thơ đại diện tuổi trẻ miền Nam.	41
2.1 Âm hưởng chung của thơ tuổi trẻ miền Nam chống Mỹ.	41

2.2	Thơ Nguyễn Khoa Điềm – quá trình nhận đường của tuổi trẻ miền Nam.....	43
3.	Cái tôi trải nghiệm của nhà thơ - chiến sĩ.....	48
3.1	Từ cái tôi trữ tình sử thi trong thơ Nguyễn Khoa Điềm, đến cái tôi trải nghiệm của một thế hệ.....	48
3.2	Cái tôi nhà thơ - chiến sĩ trong đời sống nội cảm.	50
3.2.1	Tình yêu trong chiến tranh.....	50
3.2.2	Tình đồng đội.....	54
4.	Những suy ngẫm trong cuộc sống hoà bình.....	56
4.1	Trầm tư, âu lo đầy trách nhiệm nhưng không bi quan trước gian nan cuộc sống.....	56
4.2	Những xúc cảm trữ tình trước vẻ đẹp thiên nhiên và cuộc đời.....	64

Chương III

PHONG CÁCH THƠ NGUYỄN KHOA ĐIỀM QUA MỘT SỐ PHƯƠNG TIỆN NGHỆ THUẬT

1.	Giọng điệu của phong cách.....	68
1.1	Giọng chính luận - triết lý.....	69
1.1.1	Giọng chính luận.....	69
1.1.2	Giọng triết lý.	73
1.2	Giọng trữ tình.....	74
1.3	Giọng suy niệm - tự bạch, độc thoại.....	77
1.3.1	Giọng thơ hoài niệm về quá khứ.	77
1.3.2	Giọng thơ suy tư - chiêm nghiệm về cuộc đời.....	79
2.	Những hình tượng thơ biểu trưng.....	80
2.1	Hình tượng Lửa, Máu.....	81
2.2	Hình tượng người Mẹ.....	86

2.3	Hình tượng thơ đặc thù mang nét riêng của phong cách Nguyễn Khoa Điềm.....	88
3.	Vận dụng nhuần nhuyễn chất liệu văn hoá dân tộc.	90
3.1	Ảnh hưởng của thể loại sử thi đối với trường ca <i>Mặt đường khát vọng</i>	90
3.2	Chất liệu văn hóa dân gian trong thơ Nguyễn Khoa Điềm.....	92
3.3	Ngôn ngữ giàu màu sắc địa phương.....	94
	PHẦN KẾT LUẬN	97
	THƯ MỤC THAM KHẢO	101

PHẦN MỞ ĐẦU

1. LÝ DO CHỌN ĐỀ TÀI.

1.1 Cuộc kháng chiến chống Mỹ của nhân dân ta với những chiến công oanh liệt đã đi tới thắng lợi cuối cùng. Sự ra đời phát triển của nền thơ chống Mỹ đã góp phần vào cuộc chiến đấu giải phóng miền Nam thống nhất Tổ quốc.

Có lẽ chưa bao giờ trong lịch sử văn học Việt Nam, thơ ca lại đóng góp nhiều tài năng, tâm huyết với những tác phẩm có sức sống với thời gian như thơ giai đoạn chống Mỹ. Đặt thơ chống Mỹ trong lòng thời đại, có thể khẳng định mỗi vần thơ là tiếng gọi động viên, cổ vũ dân tộc vùng lên đánh giặc. Chiến tranh đã đi qua, đất nước bước vào thời kì hoà bình, thơ chống Mỹ trở thành đối tượng đầy hấp dẫn đối với các nhà nghiên cứu văn học. Trong cái nhìn đa dạng nhiều chiều của giới phê bình, có ý kiến cho rằng thơ ca giai đoạn kháng chiến chống Mỹ ít chất thơ, ít sự rung động tinh tế nội cảm mà nặng về tuyên truyền cổ vũ. Nhưng ngược lại nhiều công trình nghiên cứu lại khẳng định thành tựu và sức sáng tạo của thơ ca chống Mỹ. Do có tính vấn đề như vậy nên thơ chống Mỹ trở thành một hiện tượng văn học phong phú, độc đáo và có nhiều sức hút đối với giới phê bình, nghiên cứu và cả những độc giả yêu thơ.

Một trong những nét nổi bật của thơ chống Mỹ là sự xuất hiện của đội ngũ những nhà thơ trẻ. Chính họ làm nên sức bật và sức sống mới cho thơ ca giai đoạn này. Trong chiến tranh nhiều tài năng thơ nảy nở như: Phạm Tiến Duật, Hoàng Nhuận Cầm, Nguyễn Duy, Xuân Quỳnh, Bằng Việt, Lê Anh Xuân, Dương Hương Ly, Nguyễn Khoa Điềm... Họ đã cất lên tiếng nói đầy tự tin về ý thức trách nhiệm và nhiệt huyết cháy bỏng trong trái tim cả thế hệ mình - thế hệ tự nguyện nhập cuộc và trải nghiệm qua thử thách chiến tranh. Mỗi gương mặt thơ trẻ đó mang một cá tính, một giọng điệu riêng làm nên những phong cách nghệ thuật độc đáo.

1.2 Song song với việc nghiên cứu một giai đoạn thơ, một nền thơ, việc khảo sát đi sâu vào các tác giả tiêu biểu là một hướng đi cần thiết bởi xét cho cùng, giá trị của một nền thơ luôn được kết tinh bằng sức sáng tạo của những tài năng.

Trong số các nhà thơ chống Mỹ, Nguyễn Khoa Điềm viết không nhiều, nhưng từ số lượng ít ỏi ấy vẫn hiện lên một tâm hồn thi sĩ thực sự với những rung động tinh tế, với thế giới nội tâm nồng nàn sâu lắng. Nguyễn Khoa Điềm là một nhà thơ có phong cách rõ nét và có đóng góp quan trọng cho thành tựu của thơ chống Mỹ. Thơ Nguyễn Khoa Điềm là những phác họa về chiến trường Bình Trị Thiên khói lửa những năm chống Mỹ, và là bức tranh về phong trào đấu tranh chính trị của học sinh, sinh viên trong những đô thị tạm chiếm miền Nam. Mảng nội dung quan trọng này được thông qua một tâm hồn thi sĩ nhạy cảm với một ngòi bút tài năng. Thơ Nguyễn Khoa Điềm là sự kết tinh của xúc cảm và trí tuệ để thăng hoa thành thơ. Đó không chỉ là sản phẩm của một trí tuệ giàu có, một tư duy sắc sảo mà đó còn là sản phẩm của một tấm lòng, một trái tim nên có sức lay động ở tận đáy sâu tâm hồn người đọc.

Nguyễn Khoa Điềm không chỉ là nhà thơ tiêu biểu của nền thơ chống Mỹ. Sau năm 1975 ông vẫn tiếp tục sáng tác và thơ của ông vẫn để lại ấn tượng sâu sắc về một tiếng thơ đầy trách nhiệm trước đất nước, cuộc sống, và cũng phản ánh rõ bước chuyển biến trong tư duy thơ ông.

Nghiên cứu phong cách thơ Nguyễn Khoa Điềm qua những chặng đường sáng tác - khảo sát thơ của ông trong thời kì kháng chiến chống Mỹ và cả trong thời kì hòa bình, có thể nhận ra những đặc điểm phong cách, những dấu hiệu đặc trưng trong từng thời kì sáng tác, để càng thấy rõ sự ổn định và những biến đổi tư duy nghệ thuật thơ Nguyễn Khoa Điềm trong một phong cách thơ đặc sắc và nhất quán. Qua đó cũng có thể góp phần làm rõ chân dung sáng tạo của thơ Nguyễn Khoa Điềm cũng như tìm hiểu thơ ca Việt Nam thời kì hậu chiến và giai đoạn đổi mới.

1.3 Nhiều tác phẩm của Nguyễn Khoa Điềm được chọn giảng trong chương trình văn Trung học cơ sở và Trung học phổ thông. Nguyễn Khoa Điềm đã đóng góp những vần thơ hay nhất về đề tài Đất nước trong văn học thế kỉ XX. Vì thế, đề tài này cũng sẽ góp thêm nguồn tư liệu cho việc giảng dạy và học tập các tác phẩm của Nguyễn Khoa Điềm trong nhà trường phổ thông.

2. LỊCH SỬ VẤN ĐỀ

Nguyễn Khoa Điềm là một nhà thơ có phong cách riêng với tâm hồn nghệ sĩ đầy nhạy cảm. Không chỉ thành công khi viết về chiến tranh với những đề tài mang tầm vóc thời đại lớn lao mà còn đạt đến độ chín trong suy tư cảm xúc giữa bộn bề cuộc sống thường ngày. Ngay từ khi cho ra đời những bài thơ đầu tiên, Nguyễn Khoa Điềm đã gây được sự chú ý của người đọc, với những bài phê bình, nghiên cứu về thơ ông. Các ý kiến trên đều khẳng định ông là nhà thơ có phong cách. “Đó là thơ của tuổi trẻ, thơ của khát vọng chống Mỹ, thơ về vùng đất ngoại ô, về bạn bè đồng chí”. Nhiều bài viết đánh giá thơ ông, là thứ thơ giàu sức liên tưởng, có tư duy sáng tạo riêng và phong phú những cách thể hiện mới.

Năm 1972, Nguyễn Khoa Điềm đã trình làng thơ Việt Nam tập ***Đất ngoại ô***. Sự xuất hiện của tập thơ được độc giả đón nhận hào hứng và khẳng định những thành công bước đầu của thơ ông. Ngay sau đó nhà phê bình Hà Minh Đức đã có bài giới thiệu *Đất ngoại ô của Nguyễn Khoa Điềm*. Bài viết đã chỉ ra "sức hấp dẫn, lôi cuốn của thơ Nguyễn Khoa Điềm, đó là một hồn thơ trẻ trung nồng cháy lý tưởng" và nhận ra điểm mạnh của thơ ông chính là "sự liên tưởng được triển khai khi thì bằng vốn sống thực tế, khi thì bằng vốn văn hóa, khi thì qua mạch tình cảm được dẫn dắt từ một tấm lòng.

Trường ca ***Mặt đường khát vọng*** ra mắt bạn đọc năm 1974 đã đem lại tiếng vang cho tên tuổi Nguyễn Khoa Điềm. Năm 1975 Nguyễn Văn Long có bài viết *Nguyễn Khoa Điềm với Mặt đường khát vọng*. Trong bài viết ông đã đi sâu vào nội dung của cả tập thơ, phân tích cụ thể con đường đi theo cách mạng của tuổi trẻ miền Nam. Tác giả bài viết cho rằng “chương ***Đất nước*** làm điểm tựa cảm xúc cho toàn ..... bài”. Cấu trúc của cả tập thơ là sự tìm tòi sáng tạo của Nguyễn Khoa Điềm trong cách thể hiện.

Năm 1976 Tôn Phương Lan đã khẳng định tiềm năng của nhà thơ trẻ qua bài giới thiệu *Nguyễn Khoa Điềm nhà thơ trẻ có nhiều triển vọng*. Bài viết có cái nhìn khái quát bao trùm cả ***Đất ngoại ô*** và ***Mặt đường khát vọng*** để nhận ra cái riêng của Nguyễn Khoa Điềm giữa các gương mặt khác. Đó là cảm nhận rất riêng của nhà

thơ về Huế với “cách nhìn riêng qua phong cách của mình, qua tấm lòng vốn đã gắn bó với Huế từ buổi ấu thơ”. Đó là những liên tưởng độc đáo... Những nét riêng đó đã định hình phong cách nhà thơ. Tôn Phương Lan đã khẳng định “Một phong cách Nguyễn Khoa Điềm khá rõ. Bạn đọc ghi nhận ở anh một cách suy nghĩ và diễn đạt có âm hưởng riêng”.

Năm 1979, Mai Quốc Liên với bài giới thiệu *Nguyễn Khoa Điềm và những bài thơ từ chiến trường Bình Trị Thiên* tiếp tục làm rõ thêm đường nét chân dung thơ Nguyễn Khoa Điềm. Bài viết cho rằng: "Nguyễn Khoa Điềm không bắt đầu thơ mình từ sách vở, từ phòng văn mà từ hiện thực cuộc sống chiến đấu của nhân dân, đất nước".

Năm 1985, Nguyễn Xuân Nam tìm hiểu phong cách Nguyễn Khoa Điềm trong *Mặt đường khát vọng* qua bài "Mặt đường khát vọng của Nguyễn Khoa Điềm". Một lần nữa Nguyễn Xuân Nam nhấn mạnh điểm nổi bật của Nguyễn Khoa Điềm là "không đặc sắc về tạo hình, màu sắc nhưng có sức liên tưởng mạnh" và "anh đã có được cái nhìn vừa phân tích vừa khái quát rất cần thiết cho thơ".

Võ Văn Trực lại tìm cho mình một hướng đi mới trong việc cảm thụ thơ Nguyễn Khoa Điềm. Ông phác họa chân dung nhà thơ bằng việc tìm hiểu ảnh hưởng của truyền thống văn hoá Huế đến con người và thơ Nguyễn Khoa Điềm, vì vậy bài viết có tựa đề: "*Gương mặt quê hương - Gương mặt nhà thơ*". Theo Võ Văn Trực, "hầu hết đề tài trong thơ anh đều được rút ra từ mảnh đất Huế, ngoại ô Huế và (ngoại ô mở rộng) của chiến trường Bình Trị Thiên" và "lịch sử Huế, nền văn hóa Huế, hơi thở hàng ngày của cuộc sống Cố đô thấm vào máu thịt và cảm xúc về Huế chan chứa trong thơ anh". Thơ Nguyễn Khoa Điềm không "ngôn ngang" tên đất tên người xứ Huế, không "bè bộn" phong tục tập quán Huế nhưng tâm hồn Huế vẫn dọi dàng ở phía sau mỗi dòng thơ". Chính chất Huế làm nên phong cách và bản lĩnh thơ Nguyễn Khoa Điềm.

Sau một thời gian dài, đến năm 1986 Nguyễn Khoa Điềm cho ra đời tập thơ *Ngôi nhà có ngọn lửa ấm*. Tập thơ đoạt giải thưởng của hội nhà văn Việt Nam. Nhà nghiên cứu Vũ Tuấn Anh trong bài *Nguyễn Khoa Điềm từ Mặt đường khát*

vọng đến ngôi nhà có ngọn lửa ấm đã khẳng định sự thống nhất trong phong cách thơ Nguyễn Khoa Điềm trước và sau chiến tranh. Ông cho rằng sự độc đáo của tập thơ *Ngôi nhà có ngọn lửa ấm* là tư duy hướng nội, giọng nói rất mới mẻ, không hoa mỹ, không thiên về cảm xúc màu hồng. Với bút pháp lấy cái tình của nội tâm làm nền, thơ đã thâm nhập vào bề sâu, tìm tòi được cái tiềm ẩn của sự vật. Tập hợp những điều mới mẻ đó “Ngôi nhà có ngọn lửa ấm ghi nhận một hướng cảm xúc: điềm đậm, sâu lắng, tách lớp vỏ của sự vật để tìm cái lõi bên trong, khơi gợi từ đây những triết lí về đạo đức nhân sinh”.

Trong bài viết "*Ngôi nhà tâm hồn Nguyễn Khoa Điềm luôn có ngọn lửa ấm*", Hoàng Thu Thủy nhận xét bức tranh tâm hồn Nguyễn Khoa Điềm sau chiến tranh luôn được chiếu sáng bởi ngọn lửa hồng niềm tin và trách nhiệm. Bài viết chú ý đến quan niệm thơ của Nguyễn Khoa Điềm sau chiến tranh: "Anh đã cho rằng, nhược điểm của thơ văn trong chiến tranh là suy nghĩ riêng tâm tư riêng của con người không phong phú đa dạng. Chỉ có một âm hưởng chung là chiến đấu; những ước mơ, dằn vặt lo âu đau thương mất mát không có... Có lẽ đã đến lúc phải thay đổi cách nhìn về chiến tranh, về văn học chiến tranh". Với quan niệm này *Ngôi nhà có ngọn lửa ấm* đạt tới những cảm xúc dồn nén trong vùng sâu thẳm của tâm hồn và giàu tính thuyết phục hơn khi chất lọc chất thơ từ những điều rất đời thường đơn sơ, bình dị.

Hoàng Thu Thủy là người chú ý tìm hiểu thi pháp thơ Nguyễn Khoa Điềm. Dù chưa phân tích kĩ nhưng bài viết cũng đã có những phát hiện tinh tế và chính xác về nghệ thuật thơ Nguyễn Khoa Điềm: "Nắm vững đặc trưng của thơ ca, bảo đảm cho "tư duy thơ đông đặc và nhảy vọt, lựa chọn từ ngữ, hình ảnh hàm súc, triệt để khai thác âm vang của các khoảng cách trong thơ". Cuối bài viết Hoàng Thu Thủy đã nêu lên những đặc điểm trong thi pháp biểu hiện của Nguyễn Khoa Điềm: "Đó có lẽ là sự vận động từ gân guốc, mạnh khoẻ một cách điềm tĩnh đến độ sâu sắc đến mức tĩnh tại, chạm vào phần sâu kín nhất trong tâm hồn con người, làm bật lên những hiệu ứng thẩm mỹ phong phú"[5,18].